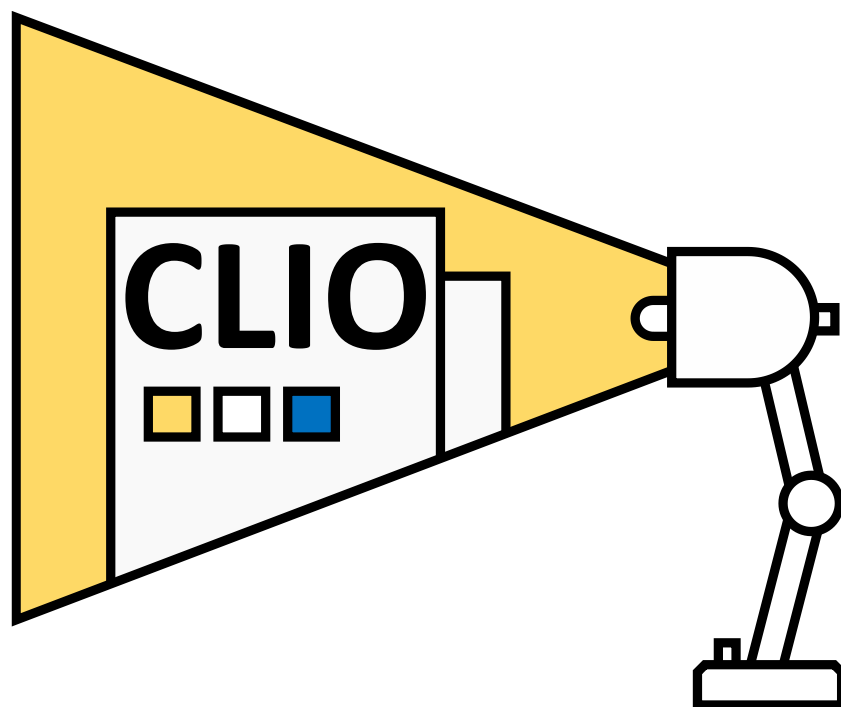




Moduł 5: Seksizm i homofobia

CLIO

Radzenie sobie z postawami wrogości a budowanie kompetencji obywatelskich. Trudne wyzwania dla nauczycieli szkół zawodowych.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

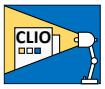


Październik 2021

Informacja o projekcie

Akronim projektu :	CLIO
Tytuł projektu :	Radzenie sobie z postawami wrogości a budowanie kompetencji obywatelskich. Trudne wyzwania dla nauczycieli szkół zawodowych.
Numer projektu :	2019-1-DE02-KA202-006185
Agencja Narodowa :	NaBibb
Strona internetowa :	www.clio-project.eu
Autor projektu :	Institut für Didaktik der Demokratie, Leibniz University Hannover
Wersja dokumentu :	1.00
Data opracowania :	18.07.2020





Wsparcie Komisji Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych. Numer projektu: 2019-1-DE02-KA202-006185.



Strony projektu



Institut für Didaktik der Demokratie
Leibniz Universität Hannover,
Niemcy
www.idd.uni-hannover.de/en



Technical school Nikola Tesla,
Vukovar,
Chorwacja
www.ss-tehnicka-ntesla-vu.skole.hr



Zespół Szkół Poligraficznych,
Warszawa,
Polska
www.www.zspoligraf.pl



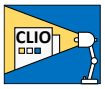
Warszawskie Centrum Innowacji
Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń
Warszawa,
Polska
www.wcies.edu.pl



Nansen Dialogue Centre, Osijek,
Chorwacja
www.www.ndcosijek.hr



Demokratiezentrum Wien,
Austria
www.demokratiezentrum.org



SPIS TREŚCI

Projekt CLIO.....	7
1. Podstawowe informacje	8
2. Co oznacza seksizm i jakie są jego definicje?.....	8
3. Krótka historia współczesnego feminizmu.....	10
4. Formy dyskryminacji płciowej	12
Rażący, skryty i subtelny seksizm	12
5. Co oznaczają homofobia i transfobia?	21
6. Idąc dalej: Co to jest toksyczna męskość?.....	27
7. Seksizm i antifeminizm jako problem dla demokracji i strategia prawicowego ekstremizmu	29
8. Exercises you can use when teaching about sexism	31
9. Gdzie szukać informacji? Organizacje pozarządowe i inne instytucje	32
10. Literatura	33
11. Literatura uzupełniająca.....	38

PROJEKT CLIO

Clio to międzynarodowy projekt dotyczący prewencji i radzenia sobie z prawicowym ekstremizmem w szkołach zawodowych. Dzięki wiedzy i informacjom zawartym w tym projekcie nauczyciele i dyrektorzy z łatwością będą mogli zrozumieć różne stanowiska i zachowania uczniów oraz będą w stanie bronić wartości demokratycznych. W tym celu eksperci z Austrii, Polski, Chorwacji i Niemiec, w ścisłej współpracy z grupą docelową, opracowali różne pomocne materiały dla nauczycieli szkół zawodowych, takie jak: aplikację, szkolenie oraz podcast. Głównym celem tego projektu jest dzielenie się wzajemną wiedzą i doświadczeniami z innymi partnerami w poszczególnych krajach w celu dostarczenia szkołom profesjonalnych materiałów i wiedzy.



1. PODSTAWOWE INFORMACJE

W tym module dowiesz się o...

- ... podstawowych definicjach seksizmu
- ... historii współczesnego feminizmu
- ... jak przejawia się seksizm w życiu codziennym
- ... znaczeniu homofobii i toksycznej męskości
- ... dlaczego seksizm i homofobia są niebezpieczne dla demokracji
- ... co prawicowy ekstremizm i antyfeminizm mają ze sobą wspólnego.

Pod różnymi podrozdziałami zaproponowano ćwiczenia, których można użyć do nauczania o seksizmie i homofobii. Ponadto, zamieszczono adresy stron internetowych, które służą pomocą w konkretnych sytuacjach, a zamieszczona literatura i wspomniane publikacje sprzyjają poszerzaniu wiedzy na ten temat.

Pytania sprawdzające wiedzę

Sprawdź się i odpowiedz na poniższe pytania:

- Co rozumiesz przez seksizm? Podaj krótką definicję.
- Czy masz poczucie, że seksizm wpływa na twoje codzienne życie?
- Czy kiedykolwiek doświadczyłaś lub doświadczyłeś homofobicznych komentarzy czy nawet napaści? Jak się wtedy czułaś lub czułeś?
- Jak twoim zdaniem seksizm wpływa na podział płciowy w twojej klasie?

2. CO OZNACZA SEKSIZM I JAKIE SĄ JEGO DEFINICJE?

Od czasu #Metoo, ruchu przeciwko molestowaniu seksualnemu, termin „seksizm” pojawia się w mediach społecznościowych i mediach. Jednak sam termin jest znacznie starszy i został ukuty podczas drugiej fali feminizmu w latach 60. w Stanach Zjednoczonych¹.

W przeciwieństwie do innych terminów, które są często używane w szerokich debatach społecznych i których dokładne znaczenie często pozostaje niejasne, ponieważ nadal jest przedmiotem debaty naukowej (np. prawicowy ekstremizm, zob. Moduł 1), większość naukowców akademickich podziela podobne rozumienie seksizmu.

¹ G. Masequesmay, *Sexism*, 2014 (<https://www.britannica.com/topic/sexism>). [dostęp: 19.08.2020].

Na przykład socjolog Gina Masequesmay definiuje seksizm jako:

„[...] uprzedzenia lub dyskryminacja ze względu na płeć lub płeć, zwłaszcza wobec kobiet i dziewcząt. [...] Seksizm może być przekonaniem, że jedna płeć jest wyższa lub bardziej wartościowa niż inna płeć. Nakłada ograniczenia na to, co mogą i powinni robić mężczyźni i chłopcy oraz co mogą i powinny robić kobiety i dziewczęta. [...] Funkcjonuje w celu utrzymania patriarchy, czyli męskiej dominacji, poprzez ideologiczne i materialne praktyki jednostek, kolektywów i instytucji, które uciskają kobiety i dziewczęta ze względu na płeć lub płeć. Taki ucisk zwykle przybiera formy wyzysku ekonomicznego i dominacji społecznej”².

Często również molestowanie seksualne, gwałt i inne formy przemocy seksualnej są objęte pojęciem seksizmu, ponieważ można je uznać za skrajną formę tego zjawiska. Nawet jeśli większość naukowców akademickich odnotowuje możliwość, że seksizm może teoretycznie negatywnie wpływać na mężczyzn, istnieje powszechna zgoda w kilku dziedzinach, że kobiety i dziewczęta są przez niego przede wszystkim dyskryminowane. Prawdziwym pytaniem za tym stoi dyskusja, czy żyjemy w patriarchy, a więc systemie społecznym, który jest zdominowany przez mężczyzn, czy nie – ponieważ mężczyźni nie mogą być strukturalnie dotknięci seksizmem w systemie społecznym, który strukturalnie ich uprzywilejowuje. Nie oznacza to, że kobiety i dziewczęta nie mogą być seksistami³.

Politolog Carly Foster stwierdza zatem, że zarówno mężczyźni, jak i kobiety mogą doświadczać seksizmu, ale seksizm wobec kobiet jest bardziej powszechny⁴.

Seks i gender

Płeć jest ogólnie rozumiana jako cechy behawioralne, kulturowe lub psychologiczne zwykle związane z jedną płcią. może również odnosić się do pojęcia „tożsamości płciowej”. Ponieważ pojęcie płci (biologicznej) ogranicza się do cech fizycznych, a zatem oznacza płeć, do której dana osoba jest przypisana przy urodzeniu (żeńską, męską, interpłciową), kategoria tożsamości płciowej odzwierciedla osobiste poczucie przynależności do określonej płci oraz związana z tym rola płci w społeczeństwie. Płeć i płeć mogą zbiegać się w jednej osobie (cisgender), ale niekoniecznie muszą (transpłciowe)

(<https://www.merriam-webster.com/dictionary/gender>) [dostęp:

Ćwiczenie: ćwiczenie definicji

Kluczowy test tego, czy coś jest seksistowskie [...] leży w jego konsekwencjach: jeśli wspiera męskie przywileje, to z definicji jest seksistowskie. Określam „przywilej męski”, ponieważ w każdym znanym społeczeństwie, w którym istnieje nierówność płci, mężczyźni są uprzywilejowani kobiety⁵.

Biorąc pod uwagę powyższe definicje, czy zgadzasz się z tym stwierdzeniem? Dlaczego tak lub dlaczego nie?⁶

² G. Masequesmay, *op.cit.*

³ B. Hooks, *Feminism is for everybody. Passionate politics*, 2000 (https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/03/bell_hooks-feminism_is_for_everybody.pdf). [dostęp: 25.08.2020].

⁴ C. Foster, *Sexism*, [w:] Kurlan, G. Thomas, *The Encyclopedia of Political Science*, 2011.

⁵ A.G. Johnson, *Sexism*, The Blackwell Dictionary of Sociology, 2000.

⁶ L. Di Blasi, *Die andere Sexismus-Debatte – Essay*, 2014 (<https://www.bpb.de/apuz/178668/die-andere-sexismus-debatte>). [dostęp: 19.08.2020].

Ćwiczenie: Definicja

Amerykański pisarz Allan G. Johnson sugeruje, że:

kluczowy test tego, czy coś jest seksistowskie [...] leży w jego konsekwencjach: jeśli wspiera męskie przywileje, to z definicji jest seksistowskie. Określam „przywilej męski”, ponieważ w każdym znanym społeczeństwie, w którym istnieje nierówność płci, mężczyźni są uprzywilejowani kobiety⁷.

Biorąc pod uwagę powyższe definicje, czy zgadzasz się ze stwierdzeniem i dlaczego?⁸

3. KRÓTKA HISTORIA WSPÓŁCZESNEGO FEMINIZMU

Jak wcześniej zaznaczono, termin „seksizm” pojawił się w czasie „drugiej fali” feminizmu (od 1960 do 1980 r.) w Stanach Zjednoczonych i najprawdopodobniej powstał jako odpowiednik do terminu „rasizm”, używanego przez ruch praw obywatelskich⁹. (patrz Moduł 3) Historia współczesnego feminizmu dzieli się na trzy części¹⁰.

Pierwsza fala feminizmu powstała na przełomie XIX i XX wieku „ze środowiska miejskiego industrializmu i liberalnej, socjalistycznej polityki”¹¹ z ambicją ustanowienia takich samych praw człowieka dla kobiet, jakie przyznano mężczyznom. Jej kulminacją było wprowadzenie prawa kobiet do głosowania w niektórych krajach europejskich i USA po I wojnie światowej. Kalendarium praw wyborczych kobiet w skali globalnej rozciąga się jednak na cały XX wiek.

Ćwiczenie: Ogólnoswiatowe prawo wyborcze kobiet

Pracuj z interaktywną osią czasu w globalnych wyborach kobiet (<https://www.historic-newspapers.com/womens-suffrage-timeline/>).

Czy nauczyłeś się czegoś nowego i czy jest coś, co cię zaskoczyło?

Czy wiesz, w którym roku kobiety mogły głosować w twoim kraju?

Druga fala (zachodniego) feminizmu miała miejsce w latach 60-tych, 80-tych i wczesnych 90-tych. Wyłonił się z ruchów antywojennych i praw obywatelskich oraz „rosnącej samoświadomości różnych grup mniejszościowych na całym świecie”¹². Chociaż druga fala, opowiadająca się głównie za równością

⁷ A.G. Johnson, *op.cit.*

⁸ L. Di Blasi, *op.cit.*

⁹ G. Masequesmay, *op.cit.*

¹⁰ M. Rampton, *Four waves of feminism*, 2008 (<https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>). [dostęp: 19.08.2020].

¹¹ M. Rampton, *op.cit.*

¹² M. Rampton, *op.cit.*

społeczną, prawami reprodukcyjnymi i wyzwoleniem seksualnym, była bardziej radykalna w swoim postępowaniu, została również zmarginalizowana, ponieważ towarzyszyły jej i inkorporowały inne ruchy społeczne, np. ruch Black Power czy antywietnamski ruch wojenny. Podczas gdy pierwsza fala została w większości zainicjowana przez zachodnią klasę średnią, cisgender (patrz słowniczek lub ramka informacyjna „Płeć i płeć”) i białe kobiety, druga fala była bardziej zróżnicowana i została również zapoczątkowana przez kobiety kolorowe i kobiety z klasy robotniczej. Należy tu wspomnieć, że to historyczne pojawienie się równouprawnienia i feminizmu wydarzyło się inaczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, takich jak Polska. Państwowe reżimy socjalistyczne gwarantowały równe prawa kobietom i mężczyznom od końca lat 40. XX wieku. Tworzyć więcej siły roboczej, przepisy dotyczące równości zostały wprowadzone przez reżim komunistyczny, ponieważ „kobiety i mężczyźni musieli stać się produktywnymi członkami społeczeństwa”¹³. Aby ułatwić kobietom wejście na rynek pracy, uchwalono przepisy, które „zagwarantują [...] równość kobiet w społeczeństwie i małżeństwie”¹⁴. Oznacza to, że aż do upadku reżimów socjalistycznych kobietom zapewniono równy dostęp do edukacji i rynku pracy. W dużej mierze jest to zupełnie inne podejście do feminizmu niż w krajach Europy Zachodniej¹⁵.

Trzecia fala rozpoczęła się w połowie lat 90. i była pod wpływem dyskursów postkolonialnych i postmodernistycznych. Stąd w tym okresie wiele konstruktów zostało zakwestionowanych i rozwiązanych, w tym idea uniwersalnej kobiecości, ciała, płci, seksualności i heteronormatywności (patrz Słowniczek lub ramka informacyjna „Heteronormatywność”)¹⁶.

Nawet jeśli nadal trwa dyskusja naukowa, czy rozwój Internetu stworzył czwartą falę feminizmu około 2010 roku, zwiększone korzystanie z Internetu z pewnością ułatwiło i przyspieszyło feministyczne przedsięwzięcia¹⁷. Niemniej jednak ostatnie postulaty feministyczne w znacznie większym sensie obejmują podejścia intersekcyjne, które zostały wypracowane już podczas trzeciej fali¹⁸. Intersekcyjność w feminizmie oznacza, że jedna osoba może być dotknięta różnymi formami dyskryminacji ze względu na kolor skóry, płeć, religię, orientację seksualną lub niepełnosprawność i że te różne formy dyskryminacji nie powinny być traktowane jako odrębne, ale jako nakładające się i wzajemnie zależne kategorie. Na przykład feministyczna uczona i aktywistka

Heteronormatywność

Heteronormatywność oznacza *ideę, że pociąg i związki heteroseksualne są normalną formą seksualności. Jest zakorzeniony w powiązanym, podstawowym, dychotomicznym rozumieniu seksualności (osoba jest heteroseksualna lub homoseksualna) i płci (osoba jest mężczyzną lub kobietą) oraz postrzeganiu, że te rzeczy są stałe i niezmiennie.*

M. Barker, *Heteronormativity*, [w:] T. Teo, *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, NY, 2014
(https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_134) [dostęp: 20.08.2020].

¹³ UNIFEM, *The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and the Western Commonwealth of Independent States*. 12, 2006 (<https://www.refworld.org/pdfid/46cadad40.pdf>). [dostęp: 13.03.2021].

¹⁴ UNIFEM, *op.cit.*, s. 12.

¹⁵ UNIFEM, *op.cit.*, s. 12-13.

¹⁶ M. Rampton, *op.cit.*

¹⁷ E. Munro, *Feminism: A Fourth Wave?*, „Political Insight”, 4 (2): 22-25, 2013
(<https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave>) [dostęp: 20.08.2020].

¹⁸ E. Munro, *op.cit.*

Bell Hooks doszła do wniosku w latach 80., że doświadczenia czarno-białych kobiet z klasy robotniczej są zasadniczo różne¹⁹.

W złożonej historii nowoczesnego feminizmu, którą krótko omówiono powyżej, wykształciły się różne nurty o różnych wymaganiach i opiniach. Często sama narracja falowa jest krytykowana, ponieważ skupia się głównie na zachodnich ruchach feministycznych²⁰. Nurty feminizmu to na przykład feminizm radykalny, feminizm liberalny, feminizm interseksjonalny i feminizm czarny. Podczas gdy czarny feminizm, tak jak sugeruje to określenie, opisuje ruch czarnych kobiet „walczących o równe prawa w społeczeństwie, które wciąż uciska czarnych”²¹, feminizm interseksjonalny to termin określający połączenie różnych ruchów feministycznych skoncentrowanych na ogólnym ucisku kobiet w różnych sektorach ich społeczeństwa, przy jednoczesnym uznaniu indywidualnych zmagania, z jakimi borykają się kobiety w każdym z sektorów. Liberalny ruch feministyczny koncentruje się na przekonaniu, że kobiety mają takie same prawa i możliwości, jakie mają mężczyźni, „drogą do zagwarantowania tych praw są reformy społeczne i polityczne”²², ponieważ liberalne feministki uważają, że państwo odgrywa główną rolę w utrzymywaniu nierówności. Najbardziej absolutną i bezwzględną formą feminizmu jest feminizm radykalny, ponieważ sugeruje, że tylko ludzie urodzeni jako biologicznie kobiety są w stanie zrozumieć walki kobiet w społeczeństwie. Główną ideą tego ruchu jest „jedyne, co łączy kobiety, to ich ciała i jego funkcje, co określa sposób, w jaki zostaniesz potraktowany przez społeczeństwo [...]”^{23,24}.

4. FORMY DYSKRYMINACJI PŁCIOWEJ

Rażący, skryty i subtelny seksizm

Jak wspomniano powyżej, istnieją różne formy seksizmu. Socjologowie Nijole V. Benokraitis i Joe R. Feagin rozróżniają seksizm **rażący**, **ukryty** i **subtelny**. Chociaż wszystkie trzy formy opisują niesprawiedliwe i nierówne traktowanie kobiet w porównaniu z mężczyznami, główne różnice dotyczą tego, jak oczywista jest dyskryminacja i czy jest ona zamierzona, czy nie.

- **Rażący seksizm** = ewidentna i zamierzona dyskryminacja kobiet
- **Ukryty seksizm** = zamierzony ale celowo ukryty
- **Subtelny seksizm** = trudny do rozpoznania dlatego, że jest głęboko zakorzeniony w naszych społeczeństwach i w związku z tym wydaje się być²⁵.

¹⁹ E. Munro, *op.cit.*

²⁰ E. Evans, P. Chamberlain, *Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. Social Movement Studies*, 14 (4): 396-409, 2015 (https://research-information.bris.ac.uk/ws/portal-files/portal/50807653/critical_waves_final_revisions.pdf). [dostęp: 20.08.2020].

²¹ Trench M., *The Different Currents of Feminism: A Brief Resume*, 2018 (<https://www.hercampus.com/school/casper-libero/different-currents-feminism-brief-resume>) [dostęp: 20.08.2020].

²² M. Trench, *op.cit.*

²³ M. Trench, *op.cit.*

²⁴ M. Trench, *op.cit.*

²⁵ N.V. Benokraitis, J.R. Feagin, *Modern sexism*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1999, after Swim, J.K. Mallet, C. Stangor, 2004, *Understanding Subtle Sexism: Detection and Use of Sexist Language*, [w:] *Sex Roles*, Vol.

W praktyce te różne formy seksizmu często nakładają się na siebie. Przykładem rażącego seksizmu może być zróżnicowanie wynagrodzenia ze względu na płeć, które „reprezentuje różnicę między średnią stawką godzinową kobiet i mężczyzn przed opodatkowaniem w całej gospodarce”²⁶. Różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn pokazują zatem, w jaki sposób kobiety są dyskryminowane na rynku pracy, ponieważ ich praca jest nadal często postrzegana jako mniej wartościowa. Ponadto kobiety często pracują w sektorach o niskich zarobkach, np. w sektorze opieki lub handlu detalicznego. Dane pokazują, że w 2018 r. w sektorze prywatnym w Unii Europejskiej wystąpiła różnica w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn na poziomie 15,7%. Austriacki sektor prywatny wykazuje różnicę 19,6% w 2018 r., podczas gdy różnica w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w niemieckim sektorze prywatnym wynosząca 20,9% jest jeszcze wyższa. W porównaniu z tym różnice są znacznie mniejsze w Chorwacji (10,5%) i Polsce (8,8%)²⁷. Skorygowane zróżnicowanie wynagrodzenia ze względu na płeć w Austrii, a zatem różnica między średnim wynagrodzeniem godzinowym kobiet i mężczyzn w odniesieniu do stanowiska, sektora i godzin pracy nadal wynosi 13,6 %²⁸.

Ćwiczenie: różnice w wynagrodzeniu względem płci w Unii Europejskiej w poszczególnych państwach

Zapoznaj się z danymi „Równa płaca? Czas zlikwidować różnice!” dostarczonymi przez Komisję Europejską i spójrz na tabelę „Różnice w wynagrodzeniu w/g płci w krajach Unii Europejskiej” na stronie 2 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf).

Czy masz jakieś wytłumaczenie dlaczego różnice w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn tak różnią się w obrębie Unii Europejskiej?

Czy twoim zdaniem seksizm odgrywa jakąś rolę w ilości kobiet/mężczyzn w tej klasie?

Jak jest reprezentowana płeć w twoim obszarze pracy?

Czy uważasz, że jest różnica w wynagrodzeniu w twojej dziedzinie pracy? Czy możesz znaleźć dane na ten temat w Internecie?

Mniej widoczna, a zatem przykład ukrytego seksizmu, jest luka w danych dotyczących płci. Brytyjska działaczka i pisarka Caroline Criado-Perez ujawniła drastyczną nierówność płci, przedstawiając różne

51, Nr 3/4, s. 117-128, (https://www.researchgate.net/publication/227040305_Understanding_Subtle_Sexism_Detection_and_Use_of_Sexist_Language) [dostęp:21.08.2020].

²⁶ EU launches campaign to tackle gender pay gap, European Commission, 2009 (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_341). [dostęp:24.08.2020].

²⁷ Gender Pay Gap: Verdienstabstand zwischen Männern und Frauen in den Ländern der Europäischen Union (EU) im Jahr 2018, Statista 2020 (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/151287/umfrage/gender-pay-gap-in-der-eu-2008/>) [dostęp:24.08.2020]; Statistik Austria, Einkommen, 2020 (https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/gender-statistik/einkommen/index.html). [dostęp:24.08.2020].

²⁸ Der Standard, Equal Pay Day – Mercer: Bereinigter Gender-Pay-Gap bei 6,6 Prozent, 2020 (<https://www.der-standard.at/story/2000115005061/mercer-bereinigter-gender-pay-gap-bei-6-6-prozent>) [dostęp:24.08.2020].

dane statystyczne. W swojej książce „Niewidzialne kobiety: eksponowanie stronnictwa danych w świecie zaprojektowanym dla mężczyzn” odkryła, w jaki sposób badania z różnych dziedzin strukturalnie zaniedbują zbieranie danych na temat kobiet z konsekwencjami, które „sięgają od niewygodnych do śmiertelnych”²⁹. Tak więc na przykład brytyjskie kobiety są o 50% bardziej narażone na błędną diagnozę po zawale serca, ponieważ w badaniach dotyczących niewydolności serca biorą udział głównie mężczyźni. Również projektowanie samochodów jest zorientowane na sylwetkę „typowego mężczyzny”. Chociaż mężczyźni są bardziej narażeni na wypadki, prawdopodobieństwo poważnych obrażeń jest prawie 50% wyższe w przypadku kobiet biorących udział w kolizjach. Innowacje techniczne również przysmakują oko na aspekty płci. Przeciętny smartfon jest za duży dla większości kobiet, a oprogramowanie do rozpoznawania mowy, takie jak Siri i Google Assistant, z większym prawdopodobieństwem rozpozna i zrozumie męskie głosy, gdy zostaną z nimi przeszkoleni³⁰. Autorka zajmuje się jednak w swojej książce także sferą polityczną. Twierdzi, że systemy polityczne, w których żyjemy, kształtuje brak kobiecej reprezentacji. Skutkuje to uchwaleniem mniejszej liczby przepisów, które uwzględniają potrzeby kobiet. Można stwierdzić, że to przeinaczenie wypacza proces demokratyczny i utrudnia równe uczestnictwo w życiu politycznym.

Subtelny seksizm: Jakie są przejawy seksizmu w naszym życiu codziennym?

- Seksizm nie zawsze jest tak oczywisty, jak w przypadku napaści na tle seksualnym i molestowania seksualnego. Codzienny seksizm może być bardziej subtelny, ponieważ jest w jakiś sposób „normalny” i nie wydaje się niczym niezwykłym. I właśnie na tym polega problem. Seksizm jest tak głęboko zakorzeniony w naszych społeczeństwach, że możemy go nawet nie zauważyć w naszym codziennym życiu. Nie zmienia to faktu, że (zwłaszcza) kobiety są z tego powodu dyskryminowane.
- Używanie seksistowskiego języka może być przykładem subtelnej seksizmu. „Składa się z mowy, która wzmacnia i utrzuca stereotypy dotyczące płci i różnice statusu między kobietami i mężczyznami [...]” a zatem legitymizuje istniejące nierówności społeczne. Badania pokazują, że seksistowskiego języka uczy się w młodym wieku i można go uznać za nawyk językowy. Istnieją różne powody używania seksistowskiego języka:
 - tradycja
 - jest on mocno zakorzeniony w języku pisany i mówiony i może być trudno to zmienić
 - brak wiedzy na temat tego co stanowi język seksistowski
 - brak wiary w istnienie języka seksistowskiego
 - (świadoma i nieświadoma) ochrona ustalonej hierarchii społecznej

²⁹ S. Bushwick, *The Pitfalls of Data's Gender Gap*, 2019 (<https://www.scientificamerican.com/article/the-pitfalls-of-datas-gender-gap/>). [dostęp:28.09.2020].

³⁰ E. Glaser, *Invisible Women* by Caroline Criado Perez – a world designed for men, 2019 (<https://www.theguardian.com/books/2019/feb/28/invisible-women-by-caroline-criado-perez-review>). [dostęp:24.08.2020].

Ćwiczenie: Przemowa kongresmenki USA Alexandry Ocasio-Cortez

Obejrzyj wystąpienie Alexandry Ocasio-Cortez w odpowiedzi na wulgarny język użyty wobec niej przez kongresmena Teda Yoho (<https://www.youtube.com/watch?v=LI4ueUtkRQ0>) i odpowiedz na powyższe pytania.

- Jak Ocasio-Cortez definiuje język seksistowski?
- Dlaczego jej zdaniem stosowanie języka seksistowskiego jest problemem?

Austria: Artykuł na temat incydentu seksistowskiego *Ex-Grüne Sigrid Maurer wurde von Mann sexuell belästigt und muss nun 4.000 Euro an ihn bezahlen.*

(<https://ze.tt/ex-gruene-sigrid-maurer-wurde-von-mann-sexuell-belaestigt-und-muss-nun-4-000-euro-an-ihn-bezahlen/>)

Przeczytaj artykuł i odpowiedz na pytania:

- Jakie formy seksizmu są wspomniane w artykule?
- Jaką rolę podczas procesu sądowego odegrało tzw. obwinianie ofiary?
- Czy możesz sobie wyobrazić dlaczego składanie pozwów o napaści seksualne może być trudne dla kobiet po przeczytaniu tego artykułu? Jakie trudności mogą kobiety napotkać?

Chorwacja: Była chorwacka minister edukacji przeczytała na głos kilka okropnych wiadomości, które otrzymała za pośrednictwem Facebooka. Było to w 2019 roku, w okolicach Międzynarodowego Dnia Kobiet. **International** (Women's Day.) [A1]

<https://www.facebook.com/watch/?v=252544428982897>

Niemcy:

Nagranie z przemówienia Christiana Lindnera, w którym pozbawił on stanowiska byłą sekretarz generalną FDP Lindę Teuteberg. Czuł się zmuszony później przeprosić, twierdząc, że było to niefortunne sformułowanie, a nie seksizm.

https://www.focus.de/politik/deutschland/fdp-christian-lindner-sorgt-mit-verungluecktem-altherren-witz-fuer-kritik-im-netz_id_12451244.html

Ćwiczenia:

- 1) Na czym skupia się krytyka wypowiedzi Lindera?
- 2) Jak Linder uzasadnia swoje wypowiedzi?
- 3) Jak sytuacja wpisuje się w teorię subtelного seksizmu?

Polska:

Ćwiczenie 1: Formy seksizmu

Poniżej spot Wolnej Szkoły – koalicja organizacji pozarządowych. W spotcie można usłyszeć cytaty z wypowiedzi obecnego Ministra Edukacji w 2019 r. na temat ról płciowych męskich/żeńskich.

<https://www.facebook.com/watch/?v=190156403068064>



- 1) Czy twoim zdaniem czy wypowiedziane słowa pasują do definicji seksizmu? Dlaczego?
- 2) Co sądzisz o wydawaniu w ten sposób swoich opinii przez polityków, którzy są odpowiedzialni za edukację dzieci i młodzieży?
- 3) Jakie znasz inne przykłady rażącego, ukrytego i subtelного seksizmu?

Polska

Ćwiczenie 2: Jakie są formy seksizmu?

W Polsce w 2013 roku Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad opublikowała film „Wyspa”, który był częścią kampanii „Drogi Zaufania”. Autorzy zdecydowali się na użycie gier słownych związanych ze słowem „piersi”. Jej bohaterami są dwaj młodzi mężczyźni prowadzący samochód. Docierają do przejścia dla pieszych, a za nimi podąża skąpo ubrana kobieta z dużym biustem. Wpatrujący się w nią mężczyźni mówią: „Kiedy pieeeeeesi idą, zawsze jest przystanek. - Odeszli, ruszaj dalej, dzięki”. Pod koniec filmu głos lektora mówi: „Nawet dzięki wie, że przed przejściem trzeba zwolnić”.

<https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1002621,Kontrowersyjna-kampania-GDDKiA-Kozlowska-Rajewicz-uwlacza-godnosci-kobiet-i-mezczyzn>



Kadr z filmu "Wyspa" Foto: GDDKiA

1) Jaki wpływ może mieć taka kampania na utrwalanie stereotypów? W stosunku do kogo: kobiety czy mężczyźni? Czemu?

Komentarz:

W tej sprawie wypowiedział się Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania: „Produkty te utrwalają dotychczasowe stereotypy na temat kobiet, nie budują poczucia odpowiedzialności społecznej i nie zapewniają minimum dobrych obyczajów oraz nie uwzględniają horyzontalnej zasady Unii Europejskiej w zakresie równouprawnienia kobiet i mężczyzn, zwłaszcza w zakresie zwalczania tych stereotypów, ukazuje mężczyzn jako irracjonalnych i pozbawionych kontroli, zwłaszcza gdy w pobliżu znajdują się przedstawiciele płci przeciwnej, co w istotny sposób obraża godność mężczyzn jako dobrze.”

2) Jak skomentowałbyś to, co powiedział Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania?

3) Jakich argumentów można użyć, aby przekonać kogoś, że spot jest seksistowski?

Ćwiczenie: Reakcja

Na nagraniu widać Janusza Korwin-Mikke, posła do Parlamentu Europejskiego z Polski, który tłumaczy, dlaczego kobiety powinny zarabiać mniej niż mężczyźni. Podczas debaty na temat różnicy w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w PE mówi, że kobiety są słabsze, mniejsze, mniej inteligentne i dlatego powinny zarabiać mniej.

Polish MEP Korwin-Mikke: Women must earn less than men because... - YouTube



1) Jakby zareagował na poniższe stwierdzenia:

- Wyborca?
- członek Parlamentu Europejskiego?

2) Jaka myślisz była reakcja Parlamentu?

3) Czy warto reagować na taką sytuację? Dlaczego?

Komentarz:

Wystąpienie polskiego europośła, w którym dyskryminował kobiety, kosztowało go utratę 30 dni diety parlamentarnej, zawieszenie mandatu i zakaz wypowiadania się w imieniu Parlamentu Europejskiego.

Ćwiczenie: Projekt o seksizmie na co dzień (<https://everydaysexism.com/>)

Przeczytaj następujące wpisy na stronie tego projektu:

K

29th July 2020

I'm only 15, but I'm only now realising how many really creepy experiences I've actually had, thinking they were normal.

This might be specific to my age group and where I live, but I'll say it anyway.

I've been taught to feel embarrassed for saying no to guys, and always feel bad when I stop a guy from doing something they want to do, and they get mad, as if I owe it to them.

At parties I see, way too often, a guy wanting to kiss or do something with a girl, and the girl saying no at LEAST 10 times before she eventually gives up. (I've only experienced guys do this, but I assume it could go both ways, I just never see a guy feeling shame or embarrassment for rejecting a girl.)

And people seem to never give this a second thought, just shrugging it off, "they were drunk". Then I feel dumb for whining about it.

Hold people accountable please, it's not just "boys will be boys" 😞

Tags: [Public space](#) [School](#)

Anon

29th July 2020

As one of the only females in the service (and the only female in a senior position) I was repeatedly told by male members of staff that "we shouldn't have girls working here".

When the team manager announced that he has recruited someone to the vacant post we had, a male member of staff said "please tell me it's a man?". The manager laughed and said "beggars can't be choosers!" and apologised for appointing a woman (who is extremely experienced and is actually over qualified for the post).

Tags: [Forensic Mental Health](#) [mental health](#) [MHS](#) [Workplace](#)

Laura

29th July 2020

Today my colleague introduced my female colleague and I as 'girls' to a new client. We are both almost 30 years old.

Tags: [misogyny](#) [Work](#) [Workplace](#)

Dlaczego przedstawione sytuacje opisano jako seksistowskie? Przedyskutujcie to w grupie.

Innym przykładem subtelnej lub codziennego seksizmu są stereotypy dotyczące płci dorosłych, a zwłaszcza dzieci. Na przykład zabawki, którymi bawią się dzieci, mają wpływ na to, jak postrzegają siebie, jakich umiejętności się uczą i jak rozwija się ich mózg. Niektórzy psychologowie sugerują, że może to wyjaśniać, dlaczego niektóre zawody są zdominowane przez mężczyzn, a inne przez kobiety. Naukowcy na przykład badali również, dlaczego dziewczęta generalnie radzą sobie gorzej w przedmiotach STEM. (STEM = nauka, technologia, inżynieria i matematyka). Przyczyną tego może być jedynie samoocena studentek w zakresie tych przedmiotów, na które wpływ ma kultura seksistowska. Kiedy dziewczęta są regularnie skonfrontowane z myślą, że „naturalnie” radzą sobie po prostu gorzej niż chłopcy w tych przedmiotach, jest wysoce prawdopodobne, że te społeczne spostrzeżenia rzeczywiście wpływają na ich wyniki (samospełniająca się przepowiednia). Ponadto można stwierdzić, że dziewczęta mogą mieć inne potrzeby w środowisku szkolnym z różnych powodów i że metody lub materiały edukacyjne w zakresie przedmiotów STEM muszą zostać ponownie przemyślane i dostosowane do wymagań specyficznych dla płci³¹. To samo dotyczy oczywiście przedmiotów, w których chłopcy generalnie radzą sobie gorzej, jak na przykład lekcje języka. Zwalczanie nierówności płci w edukacji i późniejszym wyborze zawodu niekoniecznie oznacza zapewnienie równych warunków dziewczętom i chłopcom, ale zaspokojenie potrzeb związanych z płcią bez powielania seksistowskich uprzedzeń.

Ćwiczenie: Refleksja

Czy podczas nauczania doświadczyłeś kiedyś, że chłopcy i dziewczęta inaczej radzą sobie z niektórymi zadaniami? Jak myślisz, dlaczego tak może być?

Jednak stereotypy związane z płcią sięgają znacznie dalej. Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka (OHCHR) definiuje stereotypy płciowe jako „praktykę przypisywania poszczególnym kobietom lub mężczyznom określonych cech, cech lub ról wyłącznie ze względu na jej przynależność do grupy społecznej kobiety lub mężczyźni. Stereotypy płciowe są bezprawne, gdy prowadzą do pogwałcenia lub łamania praw człowieka i podstawowych wolności”.³² Jako przykłady OHCHR wymienia brak kryminalizacji gwałtu małżeńskiego, który ma swoje źródło w postrzeganiu kobiet jako własności seksualnej ich mężów, oraz brak dokładnego zbadania, ścigania i skazywania przemocy seksualnej, co wiąże się z ideą, że kobiety musiałyby tylko ubierać się i zachowywać się ostrożniej, aby chronić się przed przemocą seksualną³³. Stereotypy związane z płcią mają zatem konsekwencje, które wykraczają poza subtelny seksizm.

Ćwiczenie: Wychowanie czy natura?

³¹ L. Greiner, *Falsches Selbstbild. Wie die Erziehung die Mädchen schlechter rechnen lässt*, 2018 (<https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/mathe-warum-maedchen-schlechter-abschneiden-a-1221366.html>) [dostęp: 29.09.2020].

³² OHCHR, *Gender stereotyping* (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx>). [dostęp: 29.09.2020].

³³ OHCHR, *op.cit.*

Obejrzyj film BBC *Zabawki specyficzne dla płci: czy stereotypizujesz dzieci?* i odpowiedz sobie na poniższe pytania:

- Jakie wady wynikają ze stereotypizacji dzieci dla dziewcząt i kobiet?
- Czy potrafisz również znaleźć wady chłopców i mężczyzn?

(<https://www.bbc.com/news/av/magazine-40936719/gender-specific-toys-do-you-stereotype-children>)

Ćwiczenie: ArtActivist Barbie

W ramach konta na Twitterze @BarbieReports lalka Barbie bada niedostateczną reprezentację kobiet w sztuce i kulturze oraz ogólne rozpowszechnienie seksizmu w tej dziedzinie

(<https://twitter.com/barbiereports?lang=de>). Spójrz

na różne posty i zastanów się, jaka forma seksizmu – rażąca, tajna czy subtelna – ma zastosowanie w tym przypadku.

LGBTIQ+

Termin ten odnosi się do wszystkich ludzi, którzy nie identyfikują się z heteronormatywnymi standardami (patrz ramka informacyjna) społeczeństw, w których żyjemy, czy to ze względu na swoją orientację seksualną, czy tożsamość płciową. Akronim oznacza lesbijki, gejów, osoby biseksualne, trans(płciowe), interpłciowe i queer. Czasami dodaje się A dla osób aseksualnych (niski lub brak pożądania seksualnego). Znak + wskazuje na inkluzywny wymiar pojęcia, dlatego w ostatnich latach do tego terminu dodano więcej inicjałów. Nawet grupy o takich jeśli termin sugeruje podmiot, LGBTIQ+ nie stanowią jednorodnej samych potrzebach i wymaganiach. Łączy ich jednak dyskryminacja strukturalna, z jaką spotykają się w naszych społeczeństwach, kształtowana kulturowo przez ogólną wrogość wobec nich, która obejmuje

5. CO OZNACZAJĄ HOMOFOBIA I TRANSFOBIA?

Ściśle powiązane ze zjawiskiem seksizmu jest pojęcie homofobii i transfobii. Podczas gdy homofobię można zdefiniować jako kulturowo skonstruowany strach lub uprzedzenia wobec homoseksualistów, które mogą przejawiać się np. ograniczeniami prawnymi, nękaniami, mową nienawiści lub przemocą wobec homoseksualistów, termin transfobia opisuje równoważną wrogość wobec osób trans. Nietolerancja wobec (męskich) homoseksualistów pojawiła się szczególnie w średniowieczu, głównie wśród wyznawców chrześcijaństwa i islamu³⁴. Mimo że sytuacja w zakresie praw człowieka poprawiła się w ciągu ostatnich dziesięcioleci, osoby LGBTIQ+ (patrz ramka informacyjna) na całym świecie nadal są dyskryminowane legalnie i w życiu codziennym oraz stają się ofiarami przestępstw z nienawiści. Co ciekawe, homoseksualizm był wymieniany przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) jako zaburzenie psychiczne do wczesnych lat 90., a tożsamość transpłciowa nawet do 2018 roku. Co więcej, nadal częstą praktyką jest przeprowadzanie medycznie niepotrzebnych operacji zmiany płci u dzieci

³⁴ E. Anderson, *Homophobia*, 2011 (<https://www.britannica.com/topic/homophobia>) [dostęp: 20.08.2020].

interpłciowych – a więc u niemowląt, które urodziły się z cechami płciowymi, które nie są typowo męskie lub żeńskie.

Informacja uzupełniająca: Sytuacja prawna LGBTIQ+ w Europie

Nawet jeśli Karta Praw Podstawowych UE (EKPC) przyznaje te same podstawowe prawa wszystkim bez względu na czyjąś płeć lub orientację seksualną (art. 21 – Niedyskryminacja), poszczególne państwa UE mają jednak różne przepisy dotyczące większej ochrony. Jednak ważne jest, aby zrozumieć, że ochrona prawna to tylko jedna strona medalu. Drugą stroną jest sposób wdrażania i przestrzegania tych ram prawnych. Należy również zauważyć, że lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe i interpłciowe mogą mieć do czynienia z bardzo różnymi codziennymi problemami dotyczącymi kwestii praw podstawowych.

Austria	W 2004 r. zreformowano austriacką federalną ustawę o równym traktowaniu, zakazując wszelkich form dyskryminacji ze względu na dyskryminację seksualną w dziedzinie zatrudnienia i zawodu. Wiedeńska ustawa antydyskryminacyjna idzie nawet o krok dalej i zakazuje dyskryminacji we wszystkich sferach życia, które podlegają regulacjom rządowym, np. dostęp do towarów i usług, zdrowie, edukacja i kwestie społeczne. Od 2010 r. pary jedнопłciowe mają możliwość zawarcia zarejestrowanego związku partnerskiego, a w 2019 r. małżeństwa osób tej samej płci zostały legalnie wprowadzone. Od 2009 roku tak zwana operacja zmiany płci nie jest już warunkiem koniecznym dla osób transpłciowych do zmiany imienia i legalnej płci. W praktyce decydowanie o zatwierdzeniu zmiany płci należy do właściwego urzędu stanu cywilnego. W 2018 r. austriacki sąd konstytucyjny uznał interseksualizm i zwrócił się o trzecią opcję legalnego statusu płci. Ponadto sąd potwierdził interseksualność jako odmianę ludzkiej różnorodności i sprzeciwiali się kosmetycznym, nieprzymusowym operacjom medycznym na osobach interpłciowych³⁵.
Niemcy	Po dyktaturze nazistowskiej oba państwa niemieckie przyjęły paragraf 175, wywodzący się z kodeksu karnego Rzeszy z 1872 r., i uznał homoseksualizm za przestępstwo podlegające karze. RFN przestrzegała jednak paragrafu z czasów

³⁵ Stadt Wien, Intergeschlechtlichkeit (Intersexualität) (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/intersexualitaet/>) [dostęp:18.11.2020].

	nazistowskich do 1969 r., który przewidywał do 10 lat więzienia w przypadku „zaawansowanego rozpusty”. W NRD interpretowano natomiast interpretację Republiki Weimarskiej, a więc wersja ustępu, która była bardziej zrelaksowana niż w reżimie nazistowskim. W obu państwach osoby homoseksualne nie były uznawane za ofiary nazistowskiej dyktatury i nie miały członkostwa w stowarzyszeniach ofiar. W NRD, dzięki inicjatywie Rudolfa Klimmera i poparciu prominentnych mężczyzn homoseksualnych, takich jak zdobywca nagrody krajowej NRD Ludwig Renn, paragraf 175 został formalnie uchylony w saksońskim parlamencie w 1951 roku. Jednak nigdy go nie wdrożono. Aż do 1968 r. paragraf był nadal stosowany i służył konkretnie do zdyskredytowania i potępienia przeciwników politycznych. Również wśród społeczeństwa niechęć do homoseksualistów była ogromna”. Wraz z reformą kodeksu karnego w 1969 r. paragraf 175 został po raz pierwszy zmieniony w Republice Federalnej. Homoseksualizm wśród dorosłych mężczyzn powyżej 21 roku życia nie był już przestępstwem kryminalnym. W 1973 r. wiek obniżono do 18 lat. W ramach specjalnego przepisu oznaczało to, że młodzież nie uzyskuje dojrzałości w przypadku aktów seksualnych osób tej samej płci w wieku 16 lat, jak ma to miejsce w przypadku aktów heteroseksualnych. Paragraf 175 obowiązywał w Niemczech Zachodnich aż do lat 90.: w 1992 r. małe śledztwo skierowane do rządu niemieckiego wykazało, że w 1990 r. skazano na tej podstawie 96 osób w 125 postępowaniach na terenie dawnej Republiki Federalnej, a dziesięciu mężczyzn z tego powodu zostali uwięzieni. Dopiero zjednoczenie dwóch państw niemieckich i połączenie ich systemów prawnych spowodowało, że w marcu 1994 r., w wyniku różnych inicjatyw legislacyjnych, paragraf 175 został ostatecznie usunięty z kodeksu karnego. Od tego czasu w stosunkach seksualnych obowiązują jednolite okresy ochrony nieletnich, niezależnie od orientacji seksualnej. Możliwość „zarejestrowanego cywilnego związku partnerskiego” dla par homoseksualnych istnieje w Niemczech od 2001 roku. Zarejestrowane związki partnerskie są równe małżeństwom pod względem podatku od spadków, ale nie pod względem podatku dochodowego i prawa rodzinnego. Otwarcie małżeństw dla związków osób tej samej płci zostało uchwalone w Bundestagu 30 czerwca 2017 r. W głosowaniu, w którym zawieszono dyscyplinę partyjną, 393 posłów głosowało za otwarciem, 226 przeciw. Po tym postanowieniu w czerwcu 2017 r. CSU rozważała w szczególności podjęcie kroków prawnych przeciwko otwarciu małżeństwa przed Sądem Najwyższym. CSU powstrzymała się jednak od takiego pozwu po uzyskaniu opinii prawnej
--	---

	sporządzonej na własny rachunek przez dwóch profesorów prawa konstytucyjnego. Od końca 2018 roku osoby interseksualne w Niemczech mają możliwość wyboru opcji „różnorodność” oprócz płci „mężczyzna” i „kobieta” przy wpisie do rejestru stanu cywilnego, tzw. „trzecią opcję”. Aby móc później dostosować stan cywilny do „różnorodności”, należy przedstawić dowód medyczny, który poświadcza tzw. „wariant rozwoju płci”. Jednak zgodnie z wolą ustawodawcy, podmiotowa tożsamość płciowa nie powinna mieć wpływu na zmianę statusu osobistego. Tworząc „trzecią opcję” ustawodawca tym samym wyraźnie wykluczył w uzasadnieniu do ustawy osoby transpłciowe lub niebinarne. Paragraf 175 obowiązywał w Niemczech do lat 90.: w 1992 r. małe śledztwo skierowane do rządu niemieckiego wykazało, że w 1990 r. skazano na tej podstawie 96 osób w 125 postępowaniach na terenie starej Republiki Federalnej, a dziesięciu mężczyzn zostało skazanych na tej podstawie. uwięziony z tego powodu. Dopiero zjednoczenie dwóch państw niemieckich i połączenie ich systemów prawnych spowodowało, że w marcu 1994 r., w wyniku różnych inicjatyw legislacyjnych, paragraf 175 został ostatecznie usunięty z kodeksu karnego. Od tego czasu w stosunkach seksualnych obowiązują jednolite okresy ochrony nieletnich, niezależnie od orientacji seksualnej. Możliwość „zarejestrowanego cywilnego związku partnerskiego” dla par homoseksualnych istnieje w Niemczech od 2001 roku. Zarejestrowane związki partnerskie są równe małżeństwom pod względem podatku od spadków, ale nie pod względem podatku dochodowego i prawa rodzinnego. Otwarcie małżeństw dla związków osób tej samej płci zostało uchwalone w Bundestagu 30 czerwca 2017 r. W głosowaniu, w którym zawieszono dyscyplinę partyjną, 393 posłów głosowało za otwarciem, 226 przeciw. Po tym postanowieniu w czerwcu 2017 r. CSU rozważała w szczególności podjęcie kroków prawnych przeciwko otwarciu małżeństwa przed Sądem Najwyższym. CSU odstąpiła jednak od takiego pozwu po uzyskaniu opinii prawnej sporządzonej na własny rachunek przez dwóch profesorów prawa konstytucyjnego. Od końca 2018 roku osoby interseksualne w Niemczech mają możliwość wyboru opcji „różnorodność” oprócz płci „mężczyzna” i „kobieta” przy wpisie do rejestru stanu cywilnego, tzw. „trzecią opcję”. Aby móc później dostosować stan cywilny do „różnorodności”, należy przedstawić dowód medyczny, który poświadcza tzw. „wariant rozwoju płci”. Jednak zgodnie z wolą ustawodawcy, podmiotowa tożsamość płciowa nie powinna mieć wpływu na zmianę statusu osobistego.
--	---

	Tworząc „trzecią opcję” ustawodawca tym samym wyraźnie wykluczył w uzasadnieniu do ustawy osoby transpłciowe lub niebinarne.
Polska	Artykuł 32 Konstytucji „Równość i niedyskryminacja” stanowi, że każdy jest równy wobec prawa i ma prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Dyskryminacja jest traktowana gorzej ze względu na cechy osobiste. Jest to kwalifikowana forma nierównego traktowania osoby ze względu na jakąś cechę osobową, bez racjonalnego uzasadnienia. Najczęściej wymienianymi przyczynami dyskryminacji są płeć, rasa, pochodzenie etniczne, narodowość, religia, wyznanie, przekonania, niepełnosprawność, wiek, orientacja seksualna lub tożsamość płciowa, ale mogą również obejmować inne cechy osobowe, takie jak pochodzenie społeczne czy status materialny. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym czy gospodarczym z jakiegokolwiek powodu. Od czasu wprowadzenia nowej konstytucji (Kodeks karny) w 1932 r. dobrowolne czyny homoseksualne zostały zdekryminalizowane, a homoseksualizm nie jest od tego czasu w Polsce nielegalny, z wyjątkiem okresu okupacji niemieckiej (1939-1945). W nowym polskim kodeksie karnym z 1932 r. ustalono również wiek przyzwolenia na homoseksualne czynności seksualne na 15 lat. Do 1991 roku homoseksualizm znajdował się na liście chorób w Polsce, ale później również został usunięty. Dziś homoseksualiści mają prawo do oddawania krwi, wstępowania do wojska, a dyskryminacja LGBTQ+ jest do pewnego stopnia nielegalna. Jednak prawa LGBTQ+ stoją dziś w obliczu ukośnika w Polsce. Odkąd PiS przejął rządy, władze polityczne promują coraz bardziej wrogi stosunek do osób LGTBQ+. Jak stwierdziła organizacja Human Rights Watch: „Wyżsi członkowie partii historycznie błędnie przedstawiali wysiłki na rzecz promowania równości płci i położenia kresu dyskryminacji jako ataki na „tradycyjne” wartości rodzinne i wykorzystywali takie argumenty do podważania praw kobiet i grup LGBT”. Podczas kampanii przed ostatnimi wyborami w Polsce retoryka anty LGBTQ+ była nawet wykorzystywana jako strategia. W ostatnim czasie wydarzenia te spowodowały rosnące zaniepokojenie Unii Europejskiej i organizacji pozarządowych prawami człowieka i równością. Komisja Europejska sformułowała swoje obawy w następujący sposób: „Uderzając w swoich obywateli i odmawiając im podstawowych praw, rząd lekceważy zasady tolerancji i niedyskryminacji, do których Polska zobowiązała się, gdy przystępowała do UE” – powiedział Knight. „Utrwalanie fałszu, że prawa

	LGBT zagrażają polskiemu społeczeństwu, nikogo nie chroni – tylko podsycia niebezpieczną nietolerancję, za którą płaci cała Polska. Według Raportu Rzecznika Praw Obywatelskich „Polska zajmuje obecnie 39. miejsce na 49 krajów w corocznym przeglądzie ochrony prawnej osób LGBT w krajach europejskich przygotowanym przez ILGA Europe (organizację na rzecz równości osób LGBTI i praw człowieka w Europie i Azji Środkowej). Według rankingu najwyższe oceny w Polsce to stan przestrzegania wolności zrzeszania się, a od lat najniżej ochrona przed przestępstwami z nienawiści i dyskryminacją oraz poszanowanie prawa do życia rodzinnego. W Polsce naruszenia prawa do życia prywatnego i rodzinnego wynikają głównie z braku uregulowania sytuacji prawnej rodzin tworzonych przez pary jedнопłciowe. Brak jest instytucjonalizacji związków cywilnych, nie ma przepisów określających sytuację prawną dzieci urodzonych za granicą, w których aktach urodzenia wskazani są rodzice tej samej płci oraz brak przepisów określających tryb godzenia płci (ustawa o godzeniu płci przyjęta w 2015 r. przez Sejm była zawetował Prezydent RP). W tych obszarach Polsce daleko do osiągnięcia międzynarodowego standardu. zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpływają skargi związane z długotrwałymi i naruszającymi godność osób transpłciowych postępowaniami w sprawie pojednania płci, problemami, z jakimi borykają się małoletni transpłciowi w życiu codziennym (m.in. trudności z administracyjną zmianą nazwiska, dyskryminacja w szkole), a także jako skargi obywateli żyjących w związkach z osobami tej samej płci, których rodziny nie są w żaden sposób chronione i uznawane przez polskie prawo.
Chorwacja	Aktywność seksualna między osobami tej samej płci jest legalna w Chorwacji od 1977 roku. Status związków osób tej samej płci został po raz pierwszy oficjalnie uznany w 2003 r., kiedy weszła w życie ustawa o nierejestrowanym współżyciu. W wyniku referendum przeprowadzonego w 2013 roku Konstytucja Republiki Chorwacji definiuje małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety, co dało skutek w postaci zakazu małżeństw osób tej samej płci. Niemniej jednak ustawa o związkach partnerskich z 2014 r. przyznała parom tej samej płci takie same prawa jak parom damsko-męskim, z wyjątkiem możliwości adopcji dzieci. Istnieją jednak przepisy dopuszczające adopcję indywidualną, w której jeden z partnerów adoptuje dziecko, oraz opiekę partnerską, dzięki której

	w przypadku śmierci partnera życiowego opiekę nad dzieckiem przejmuje drugi partner życiowy. W Chorwacji wszelkie formy dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową są prawnie zabronione.
--	---

Jeśli chodzi o terminy homofobia i transfobia (a także bifobia i interfobia), często argumentuje się, że terminy te są problematyczne, ponieważ przyrostek -fobia ogólnie sugeruje irracjonalny strach, podczas gdy terminy odnoszą się do postaw, które wahają się od niechęci do odrazy do i przemocy wobec homoseksualistów i osoby trans (lub osoby biseksualne i interpłciowe).” Podobnie jak w przypadku terminu ksenofobia (zob. Moduł 1 i Moduł 3), w roli ofiary umieszcza się osoby homofobiczne i/lub transfobiczne. Z tego powodu psycholog Gregory M. Herek proponuje używanie zwrotów „stygmatyzacja seksualna” lub „uprzedzenie seksualne”. Z drugiej strony terminy te koncentrują się na orientacji seksualnej, a zatem wykluczają wrogość ze względu na tożsamość płciową, a więc wobec osób trans, interseksualnych lub (gender-)queer. Innym pomysłem byłoby użycie słowa „heteroseksizm” na określenie urazy, nienawiści lub nierównego traktowania osób, które nie są heteroseksualne i cisgenderowe (patrz ramka informacyjna na s. 2). Termin ten sugeruje, że przyczyną tego zjawiska nie jest (przede wszystkim) nienawiść czy strach, ale przekonanie, że bycie cisplciowym i heteroseksualnym jest normą, a tym samym wyższością. Buduje również most do koncepcji seksizmu.

Ćwiczenie: Ted Talk – Paula Stone Williams (<https://www.youtube.com/watch?v=lrYx7HaUIMY>)

Obejrzyj Tedx prezentację z Paulą Stone Williams i odpowiedz na następujące pytania :

Czy możesz zidentyfikować sytuacje, w których Paula Stone Williams była dotknięta seksizmem i/lub transfobią? Zanotuj je.

- Wymień kilka przykładów nierówności płci i przywilejów mężczyzn, jakie daje.
- Czy są jakieś pojęcia, których nie rozumiesz? Zapisz je i spróbuj znaleźć ich znaczenie w powyższym tekście, w słowniku lub w Internecie.
- „Po prostu nie wiedziałem tego, czego nie wiedziałem” (4:42-4:45)

Pomyśl o tym stwierdzeniu. Biorąc pod uwagę film, który właśnie obejrzałeś, czy zastosowałbyś to stwierdzenie również do siebie? Dlaczego lub dlaczego nie?

6. IDĄC DALEJ: CO TO JEST TOKSYCZNA MĘSKOŚĆ?

Zdecydowanie najgorszą rzeczą, jaką robimy mężczyznom – sprawiając, że czują, że muszą być twardzi – jest to, że zostawiamy ich z bardzo kruchym ego.

Chimamanda Ngozi Adichie (2014): „Wszyscy powinniśmy być feministkami”

Ćwiczenie: Reklama Gillette (<https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>)

Obejrzyjcie reklamę „Wierzmy, że najlepsi ludzie mogą istnieć” (oryg. *We Believe: The Best Men Can Be*) i odpowiedzcie na następujące:

- Jakie typy męskości pokazano w reklamie?
- Co termin „toksyczna męskość” może oznaczać?
- Pomyślcie nad innymi przykładami, które spotkaliście w szkole lub poza nią.

Zajmując się seksizmem w edukacji, automatycznie skupiamy się na kobietach i dziewczętach, ponieważ są one przede wszystkim przez niego dyskryminowane. Takie podejście grozi określeniem tematu jako zwykłego „problemu kobiet” bez badania pojęć męskości, które kształtują dynamikę władzy nierówności płci³⁶.

Zajmując się seksizmem w edukacji, automatycznie skupiamy się na kobietach i dziewczętach, ponieważ są one przede wszystkim przez niego dyskryminowane. Takie podejście grozi określeniem tematu jako zwykłego „problemu kobiet” bez badania pojęć męskości, które kształtują dynamikę władzy nierówności płci.

Kluczowym czynnikiem w zrozumieniu zjawiska seksizmu jest zatem ujawnienie koncepcji męskości, która jest społecznie i kulturowo akceptowana, pożądana i wspierana. Uczeń sugerują również, że przewaga tego pewnego rodzaju „toksycznej” męskości może pomóc w zrozumieniu motywów homofobii, przestępstw z nienawiści i napaści na tle seksualnym.

Ale czym jest toksyczna męskość? Toksyczna męskość zasadniczo oznacza (auto-)destrukcyjne zachowanie, które opiera się na bardzo wąskiej formie męskości i jest bezproblemową świadomością skupioną głównie wokół władzy, przemocy, podbojów seksualnych, statusu, agresji i kontroli. Nie oznacza to wyraźnie, że męskość jest sama w sobie toksyczna lub że mężczyźni i chłopcy są podstawowym problemem. Oznacza to, że każdy ma problem, gdy mężczyźni i chłopcy myślą, że mogą wykonywać swoją męskość tylko w tych dziedzinach.

Krytyczne studia nad męskością analizują zatem w sposób naukowy te problematyczne koncepcje męskości i jej konsekwencje oraz mają na celu ustalenie bardziej zniuansowanego i inkluzywnego obrazu męskości. W ostatnich latach podejście do edukacji chłopców uwzględniające aspekt płci ustanowiono jako odpowiednik już istniejących ofert dla dziewcząt. Ucząc się alternatywnych wzorców zachowań, języka i wzorów do naśladowania, chłopcy doświadczają, że męskość można wykonywać na bardzo różne sposoby. W ten sposób struktury toksycznej męskości, które są głęboko zakorzenione w społeczeństwach, w których żyjemy, można rozmontować i przezwyciężyć. Również w odniesieniu do procesu radykalizacji w przypadku prawicowego ekstremizmu można stwierdzić, że szczególnie

³⁶ K. Elliott, *Challenging toxic masculinity in schools and society*, [w:] „On the Horizon”, Vol. 26. Nr 1, s. 17-22, 2018 (<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/OTH-11-2017-0088/full/pdf?title=challenging-toxic-masculinity-in-schools-and-society>). [dostęp:25.08.2020].

mężczyźni są podatni na prawicowe idee ekstremistyczne, ponieważ z jednej strony przenoszą one męskie roszczenia hegemoniczne, a z drugiej rekompensują doświadczenia postrzeganych marginalizacji. Dlatego te podejścia edukacyjne można również postrzegać jako pośrednie środki zapobiegawcze skierowane na radykalizację młodzieży płci męskiej w związku z prawicowym ekstremizmem.

7. SEKSIZM I ANTIFEMINIZM JAKO PROBLEM DLA DEMOCRACJI I STRATEGIA PRAWICOWEGO EKSTREMIZMU

Termin antyfeminizm obejmuje wszystkie podmioty, grupy lub ideologie, zorganizowane lub nie, które odrzucają ideę równości płci oraz różnorodności płci, płci i warunków rodzinnych. Programy te często powstają jako reakcje na ruchy emancypacyjne kobiet i osób LGBTQ+³⁷ i propagować ideę, że mężczyźni stoją w obliczu egzystencjalnego zagrożenia. W zależności od spektrum politycznego antyfeminizm jest uzasadniony względami religijnymi, politycznymi, a nawet naukowymi, przy czym związane z nim odniesienia do porządku boskiego, ludowego lub świeckiego, historii, tradycji i nauki oraz biologii rzadko dają się wyraźnie od siebie oddzielić, ale są dość mocno splecione³⁸. Podsumowując: Antyfeminizm można opisać jako postawę i wzorzec zachowań przeciwko ruchowi feministycznemu i jego już osiągniętym celom. Antyfeministki są zatem przeciwne jednej z najważniejszych cech demokracji, przeciwne zasadzie równości i można je określić jako antydemokratyczne³⁹.

Mobilizacje antyfeministyczne były na przykład skierowane przeciwko legalnemu wprowadzeniu małżeństw osób tej samej płci, edukacji seksualnej, studiów nad płcią i ruchów, które opowiadają się za bezpiecznym, wolnym i legalnym dostępem do aborcji⁴⁰. Programy te są również ważną częścią w prawicowych ekstremistycznych i prawicowych partiach populistycznych, takich jak AfD w Niemczech, FPÖ w Austrii, a także DPMŠ, HKS i HSP w Chorwacji. Przykładem antyfeministycznej agendy DPMŠ w Chorwacji jest ich stanowisko w sprawie aborcji, jak wyraził się lider partii Miroslav Škoro w debacie wideo poprzedzającej wybory latem 2020 roku. Jego zdaniem aborcja jest czymś, co należy postrzegać jako wroga. ingerencja w styl życia, a kobiety nie powinny mieć możliwości podejmowania decyzji dotyczących nienarodzonych dzieci. Posunął się nawet do stwierdzenia, że nawet kobiety, które zaszyły

³⁷ J. Lang, *Themenflyer Antifeminismus*, 2020 (https://mbt-niedersachsen.de/wp-content/uploads/2020/08/antifeminismus_themenflyer-1.pdf) [dostęp: 25.08.2020].

³⁸ J. Goetz, S. Mayer, *Mit Gott und Natur gegen geschlechterpolitischen Wandel: Ideologie und Rhetoriken des rechten Antifeminismus*, [w:] FIPU: *Rechtsextremismus: Band 3: Geschlechterreflektierte Perspektive*, Wien, Berlin: mandelbaum Kritik & Utopie, s. 221, 2019.

³⁹ J. Rahner, *Antifeminismus als Demokratiegefährdung?! Gleichstellung in Zeiten von Rechtspopulismus*, 2018 (https://www.frauenbeauftragte.org/sites/default/files/uploads/downloads/antifeminismus_als_demokratie-gefaehrung.pdf) [dostęp: 05.10.2020].

⁴⁰ J. Lang, *op.cit.*

wciążę podczas gwałtu, powinny starać się o zgodę rodziny na aborcję⁴¹. Jak programy antyfeministyczne są jeszcze bardziej sprzeczne z wartościami demokratycznymi w Chorwacji, można zobaczyć, patrząc na ruch „Walk for Life” (Hod za život), który twierdzi, że jest „za życiem” i wielokrotnie organizuje wiece, aby demonstrować przeciwko aborcji prawa. W Polsce prawicowe i populistyczne partie, takie jak Korwin, Konfederacja czy nawet rządzące obecnie PIS, mają programy antyfeministyczne. Jak daleko idące programy antyfeministyczne są w Polsce i antydemokratyczny aspekt jej przepisów dotyczących aborcji, pokazuje najnowsza nowo wprowadzona ustawa o aborcji. „Orzeczenie polskiego Trybunału Konstytucyjnego z 22 października [2020 r.] o zakazie aborcji [nawet] w przypadkach ciężkich i nieodwracalnych wad płodu”⁴² spowodowało zaniepokojenie nie tylko obrońców praw kobiet w tym kraju, ale także Parlamentu Europejskiego, ponieważ uznały tę ustawę za prowadzącą do „niegwarantowania już podstawowych praw człowieka kobiet”^{43 44}.

Wprowadzone prawo zamroziło szpitale i lekarzy obawiających się łamania prawa, w efekcie nawet kobiety, które są w śmiertelnym niebezpieczeństwie utrzymania ciąży, nie otrzymują pomocy. Zgony są tego dowodem. Ministerstwo Zdrowia stara się tłumaczyć nowe prawo i przekonywać, że to nie prawo stanowi problem⁴⁵.

Ale antyfeministki są aktywne nie tylko na poziomie krajowym, ale także są dobrze powiązani w skali międzynarodowej. Ponieważ prawicowy ekstremizm posługuje się ideologiami nierówności, takimi jak seksizm i antyfeminizm, aby utrzymać reakcyjne i tradycyjne role płciowe, istnieje wiele powiązań organizacyjnych i personalnych. Antyfeminizm może też działać jako brama do prawicowego ekstremizmu⁴⁶ i odwrotnie, prawicowi ekstremiści mogą wykorzystywać dyskursy antyfeministyczne jako powiązanie z tradycyjnymi konserwatywnymi postawami tak zwanego centrum społeczeństwa⁴⁷.

Na przykład „AfD buduje linię konfliktu między „czystymi ludźmi” z jednej strony, a ideologią gender i innymi partiami z drugiej. Ostatecznie AfD pozycjonuje się na tym polu konfliktu po stronie „ludu”, jako bojownika o przetrwanie narodu niemieckiego i jego rzekomo naturalnego rozumienia płci i seksualności, idealnie reprezentowanej przez rodzinę normatywną”⁴⁸. Ponad ideologicznymi granicami antyfeminizm może łączyć „środek” z prawym marginesem i dlatego musi być traktowany poważnie,

⁴¹ *Election Campaigners' Attacks on Abortion Draw Condemnation in Croatia*, BalkanInsight, 2020 (<https://balkaninsight.com/2020/06/18/election-campaigners-attacks-on-abortion-draw-condemnation-in-croatia/>). [dostęp:13.03.2021].

⁴² *Polish de facto ban on abortion puts women's lives at risk*, European Parliament, 2020 (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201120IPR92132/polish-de-facto-ban-on-abortion-puts-women-s-lives-at-risk-says-parliament>). [dostęp:13.03.2021].

⁴³ *Polish de facto...*, *op.cit.*

⁴⁴ *Polish de facto...*, *op.cit.*

⁴⁵ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/zycie-i-zdrowie-matki-najwazniejsze> [dostęp: 08.11.2021].

⁴⁶ S. de Boise, *Editorial: is masculinity toxic?* [w:] „International Journal for Masculinity Studies”, Vol. 14, Nr 3, s. 147-151, 2019 (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18902138.2019.1654742>). [dostęp:25.08.2020].

⁴⁷ J. Lang, *op.cit.*

⁴⁸ L. Berg, *Between Anti-Feminism and Ethnicized Sexism*, [w:] Frömming, U. Undine, S. Köhn, S. Fox, M. Terry, eds. *Digital Environments: Ethnographic Perspectives Across Global Online and Offline Spaces*. Bielefeld: Transkrypcja Verlag, 2017, s. 83-84.

w przeciwnym razie stanowi zagrożenie dla równości, a tym samym niebezpieczeństwo dla demokracji⁴⁹.

Najbardziej uderzające nakładanie się programu antyfeministycznego i prawicowego ekstremizmu można zaobserwować w tak zwanych manifestach strzelców białej supremacji. Już kilku strzelców zwolenników białej supremacji odniosło się do teorii spiskowej, która ostrzega, „że nie biali mają więcej dzieci niż białych, a wynikająca z tego zmiana demograficzna zagraża kulturze europejskiej”⁵⁰. Światopogląd tych mężczyzn to konglomerat rasistowskich, antysemitowskich i antyfeministycznych narracji spiskowych. Ideologie nierówności, takie jak seksizm (lub antyfeminizm), homofobia i antysemityzm, są zatem ważnymi składnikami mentalności prawicowych ekstremistów lub strzelców walczących o białą supremację, którymi usprawiedliwiają swoją przemoc i zabójstwa. Uczniowie dowiedzieli się, że osoby atakujące synagogę w Halle 9 października 2019 r., mecz w Christchurch 15 marca 2019 r. i atak furgonetki w Toronto 23 kwietnia 2018 r. były również silnie motywowane mizoginią⁵¹. Ataki te są smutnym dowodem na to, że ideologie nierówności są nie tylko teoretycznym niebezpieczeństwem dla naszej demokracji, ale mają również niezwykle wysoki potencjał przemocy.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o związkach między prawicowym ekstremizmem a narracją spiskową, zapoznaj się z modułem 7, który dotyczy „Prawicowego ekstremizmu, mowy nienawiści, fałszywych wiadomości i teorii spiskowych”.

8. EXERCISES YOU CAN USE WHEN TEACHING ABOUT SEXISM

1.) Obejrzyjcie wspólnie film *Mówią, bądź damą* (oryg. „Be a lady they said”) (<https://vimeo.com/393253445>).

Odpowiedzcie na pytania: Jakie jest przesłanie filmu?, Do kogo skierowany jest film?

Spójrzcie na komentarze pod filmem i przedyskutujcie je. Zachęć uczennice i uczniów do przedstawienia własnego punktu widzenia.

2.) Posłuchajcie piosenki niemieckiego rapera Sookee w klasie „Queere Tiere” (<https://www.youtube.com/watch?v=E1zaKaP6i4o>). Jakie jest przesłanie piosenki?

⁴⁹ B. Unmüßig, *Antifeminismus – Scharnier zwischen rechtem Rand und Mitte*, 2016 (<https://www.gwi-boell.de/de/2016/09/28/antifeminismus-scharnier-zwischen-rechtem-rand-und-mitte>) [dostęp: 05.10.2020].

⁵⁰ H. Lewis, *To Learn About the Far Right, Start With the ‘Manosphere’*, 2019 (<https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/08/anti-feminism-gateway-far-right/595642/>). [dostęp: 25.08.2020].

⁵¹ R. Bongen, Schiele K., *Rechtsextremismus. Feminismus als Feindbild*, 2019 (<https://www.tagesschau.de/investigativ/panorama/frauenhass-rechtsextremismus-101.html>) [dostęp: 18.11.2011].

3) Burza mózgów dla nauczycieli na forum reddit (https://www.reddit.com/r/AskFeminists/comments/i9pq5m/how_do_i_explain_feminism_to_a_bunch_of_14yearold/) dyskusja o seksizmie na zajęciach jest zjawiskiem powszechnym i nieco trudnym do pokonania. Jak sugeruje jeden z nauczycieli: Stymuluj otwartą debatę, kierując poniższe pytania z burzy mózgów do swoich uczniów.

- Jakie oczekiwania stawiamy kobietom/dziewczętom? Jakie oczekiwania stawiamy chłopcom/mężczyznom?
- Jak wyglądają idealne kobiety? Jak wygląda idealny mężczyzna?
- Co uznałbyś za zachowania kobiet, a jakie za zachowania mężczyzn?

Celem jest uświadomienie uczniom, jak ograniczające są role płciowe i jak wielu z nas posiada cechy, które mieszczą się zarówno w „męskiej skrzynce”, jak i „kobiecej skrzynce”.

4.) Dodatkowe informacje i materiały znajdują się na stronie: <https://www.poika.at/publikationen/>

9. GDZIE SZUKAĆ INFORMACJI? ORGANIZACJE POZARZĄDOWE I INNE INSTYTUCJE

Austria:

- abz*austria: Non-Profit organization for gender equality in the labour market (<https://www.abzaustria.at/>)
- EfEU: Association for the Development of Feminist Educational and Teaching Models (<https://www.efeu.or.at/verein.html>)
- Mädchenzentrum Klagenfurt: Center of expertise for the education of girls (<https://www.maedchenzentrum.at/>)
- Poika: Association that promotes and advocates the gender-sensitive education of boys (<https://www.poika.at/willkommen/>)
- Homosexuelle Initiative Wien (<https://www.hosiwien.at>)
- Courage* Beratungsstelle (https://www.courage-beratung.at/ueber_uns)
- Männerberatung (<https://www.maenner.at/beratung/lgbtiq-beratung/>)
- RosaLilaPantherInnen Graz ([RosaLila PantherInnen - \(homo.at\)](https://www.rosalilapantherinnen.at))
- Verein Ausgesprochen LGBTQ* Lehrer*innen ([Ausgesprochen! LGBTQ* Lehrer*innen - Ausgesprochen \(verein-ausgesprochen.at\)](https://www.ausgesprochen.at))

Niemcy:

- Pinkstinks (<https://pinkstinks.de/>)
- LSVD: Lesben- und Schwulenverband Deutschland (<https://www.lsvd.de/de/>)
- Queeramnesty (<https://www.queeramnesty.de/>)

Polska:

- Fundacja Trans-Fuzja (<https://www.transfuzja.org>) [dostęp:10.01.2022].
- Fundacja Równości (<https://rownosc.org.pl>) [dostęp: 10.01.2022].
- Kampania Przeciw Homofobii (<http://www.kph.org.pl/>)
- Stowarzyszenie Lambda (<http://lambdawarszawa.org/>)
- Stowarzyszenie Na Rzecz Lesbijek, Gejów, Osób Biseksualnych, Osób Transpłciowych Oraz Osób Queer "Pracownia Różnorodności" (<http://www.spr.org.pl/>)
- Centrum Praw Kobiet (<http://www.cpk.org.pl/>)
- Demokratyczna Unia Kobiet (<http://www.dukrk.pl/news.php>)
- Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny (<http://www.federa.org.pl/>)
- Fundacja Feminoteka (<http://www.feminoteka.pl/news.php>)
- Towarzystwo Edukacji Antydykryminacyjnej (<http://www.tea.org.pl>)

10. LITERATURA

Anderson E., *Homophobia*, 2011 (<https://www.britannica.com/topic/homophobia>) [dostęp: 20.08.2020].

Antidiskriminierungsstelle des Bundes, *Frau – Mann - Divers: Die „Dritte Option“ und das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz*. (https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ThemenUndForschung/Geschlecht/Dritte_Option/Dritte_Option_node.html). Accessed: 26 February 2021.

BalkanInsight, Election Campaigners' Attacks on Abortion Draw Condemnation in Croatia, 2020 (<https://balkaninsight.com/2020/06/18/election-campaigners-attacks-on-abortion-draw-condemnation-in-croatia/>) [dostęp: 13.03.2021].

Barker M., Heteronormativity, [w:] Teo T., *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, New York, NY, 2014 (https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_134) [dostęp: 20.08.2020].

Benokraitis N.V., Feagin J.R., *Modern sexism*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1999.

Berg L., *Between Anti-Feminism and Ethnicized Sexism*, [w:] Frömming, Urte Undine, Steffen Köhn, Samantha Fox, and Mike Terry, eds. *Digital Environments: Ethnographic Perspectives Across Global Online and Offline Spaces*, Bielefeld: Transkrypcja Verlag, 2017.

Bodnar A., *Prawa osób LGBT w Polsce*, Rzecznik Praw Obywatelskich – Raporty RPO na sesji 16 III KPO, Warszawa, 2019.

Bongen R., Schiele K., *Rechtsextremismus. Feminismus als Feindbild*, 2019 (<https://www.tagesschau.de/investigativ/panorama/frauenhass-rechtsextremismus-101.html>) [dostęp: 18.11.2011].

Bundeszentrale für politische Bildung, 1994: *Homosexualität nicht mehr strafbar*, 2014 (<https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/180263/1994-homosexualitaet-nicht-mehr-strafbar>) [dostęp: 26.02.2021].

Bushwick S., *The Pitfalls of Data's Gender Gap*, 2019 (<https://www.scientificamerican.com/article/the-pitfalls-of-datas-gender-gap/>) [dostęp: 28.09.2020].

Crackdown On LGBT Activists, Human Rights Watch, Poland, 2020 (<https://www.hrw.org/news/2020/08/07/poland-crackdown-lgbt-activists>) [dostęp: 16.03.2021].

de Boise S., *Editorial: is masculinity toxic?* [w:] „International Journal for Masculinity Studies”, Vol. 14, Nr 3, 2019 (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18902138.2019.1654742>) [dostęp: 25.08.2020].

Der Standard, *Equal Pay Day – Mercer: Bereinigter Gender-Pay-Gap bei 6,6 Prozent*, 2020 (<https://www.derstandard.at/story/2000115005061/mercer-bereinigter-gender-pay-gap-bei-6-6-prozent>) [dostęp: 24.08.2020].

Einkommen, Statistik Austria, 2020 (https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/gender-statistik/einkommen/index.html) [dostęp: 24.08.2020].

Elliott K., *Challenging toxic masculinity in schools and society* [w:] „On the Horizon”, Vol. 26. Nr 1, 2018. (<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/OTH-11-2017-0088/full/pdf?title=challenging-toxic-masculinity-in-schools-and-society>) [dostęp: 25.08.2020].

EU launches campaign to tackle gender pay gap, European Commission, 2009 (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_341) [dostęp: 24.08.2020].

Evans E., Chamberlain P., *Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism*. Social Movement Studies. 14 (4): 396-409, 2015 (https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/50807653/critical_waves_final_revisions.pdf) [dostęp: 20.08.2020].

Foster C., *Sexism*, [w:] Kurlan G.T., *The Encyclopedia of Political Science*, 2011.

Gender (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/gender>) [dostęp: 19.08.2020].

Gender Pay Gap: Verdienstabstand zwischen Männern und Frauen in den Ländern der Europäischen Union (EU) im Jahr 2018, Statista 2020 (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/151287/umfrage/gender-pay-gap-in-der-eu-2008/>) [dostęp: 24.08.2020].

Glaser E., *Invisible Women by Caroline Criado Perez – a world designed for men*, 2019 (<https://www.theguardian.com/books/2019/feb/28/invisible-women-by-caroline-criado-perez-review>) [dostęp: 24.08.2020].

Goetz J., Mayer S., *Mit Gott und Natur gegen geschlechterpolitischen Wandel: Ideologie und Rhetoriken des rechten Antifeminismus*, [w:] FIPU: Rechtsextremismus: Band 3: Geschlechterreflektierte Perspektive, mandelbaum Kritik & Utopie, Wien, Berlin, 2019.

Greiner L., *Falsches Selbstbild. Wie die Erziehung die Mädchen schlechter rechnen lässt*, 2018 (<https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/mathe-warum-maedchen-schlechter-abschneiden-a-1221366.html>) [dostęp: 29.09.2020].

Harrington R., *There's a growing movement to stop using the word 'homophobic'*, 2015 (<https://www.businessinsider.com/an-argument-against-the-word-homophobic-2015-9?r=DE&IR=T>) [dostęp: 20.08.2020].

Johnson A.G., *Sexism*, *The Blackwell Dictionary of Sociology*, 2020.

Könne C., *Schwule und Lesben in der DDR und der Umgang des SED-Staates mit Homosexualität*, 2018 (<https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/265466/schwule-und-lesben-in-der-ddr>) [dostęp: 17.03.2021].

Lang J., *Themenflyer Antifeminismus*, 2020 (https://mbt-niedersachsen.de/wp-content/uploads/2020/08/antifeminismus_themenflyer-1.pdf) [dostęp: 25.08.2020].

Lewis H., *To Learn About the Far Right, Start With the 'Manosphere'*, 2019 (<https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/08/anti-feminism-gateway-far-right/595642/>) [dostęp: 25.08.2020].

lori.hr, *Prava LGBTIQ osoba u Hrvatskoj*, 2010 (<http://www.lori.hr/hr/prava-lgbt-osoba/prava-lgbtqi-osoba-u-hrvatskoj>). Accessed: 26 February 2021.

LGBT Rights in Poland, Equaldex, 2021 (<https://www.equaldex.com/region/poland>) [dostęp: 16.03.2021].

Mangold A.K., *Stationen der Ehe für alle in Deutschland*. Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier Homosexualität, 2018 (<https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/homosexualitaet/274019/stationen-der-ehe-fuer-alle-in-deutschland>) [dostęp: 26.02.2021].

Masequesmay G., *Sexism*, 2014 (<https://www.britannica.com/topic/sexism>) [dostęp: 19.08.2020].

Möller K., *Männlichkeitsforschung im Rahmen von Rechtsextremismusstudien. Ausgangspunkte, Ansätze, Ergebnisse und Perspektiven* [w:] Claus R., Lehnert E., Müller Y., (eds.): *Was ein rechter Mann ist: Männlichkeiten im Rechtsextremismus*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2010 (https://www.ro-salux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Publ-Texte/Texte_68.pdf) [dostęp: 05.10.2020].

Munro E., *Feminism: A Fourth Wave?* „Political Insight”, 4 (2): 22-25, 2013 (<https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave>) [dostęp: 20.08.2020].

OHCHR, *Gender stereotyping* (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/Gender-Stereotypes.aspx>) [dostęp: 29.09.2020].

Pickert N., *Toxische Männlichkeit: Gibt es auch eine vergiftete Weiblichkeit?* [w:] „Der Standard”, 2019 (<https://www.derstandard.at/story/2000106924233/toxische-maennlichkeit-gibt-es-auch-eine-vergiftete-weiblichkeit>) [dostęp: 25.08.2020].

Polish de facto ban on abortion puts women's lives at risk, says Parliament, European Parliament, 2020 (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201120IPR92132/polish-de-facto-ban-on-abortion-puts-women-s-lives-at-risk-says-parliament>) [dostęp: 13.03.2021].

Prawa osób LGBT w Polsce, III Kongres Praw Obywatelskich Halo.Radio, Podcast, 2019 (<https://pod.co/haloradio/iii-kongres-praw-obywatelskich-prawa-osb-lgbt-w-polsce>) [dostęp: 20.01.2021].

Rahner J., *Antifeminismus als Demokratiegefährdung?! Gleichstellung in Zeiten von Rechtspopulismus*, 2018 (https://www.frauenbeauftragte.org/sites/default/files/uploads/downloads/antifeminismus_als_demokratiegefaehrdung.pdf) [dostęp: 05.10.2020].

Rampton M., *Four waves of feminism*, 2008 (<https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>) [dostęp: 19.08.2020].

Stadt Wien, *Intergeschlechtlichkeit (Intersexualität)* (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/intersexualitaet/>) [dostęp: 18.11.2020].

Stadt Wien, *Personenstandsänderung* (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/transgender/ge-schlechtswechsel/rechtlich/personenstand.html>) [dostęp: 18.11.2020].

Stadt Wien, *Rechtliche Situation - Lesben, Schwule und Transgender-Personen* (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/sexuelle-orientierung/recht/>) [dostęp: 18.11.2020].

Swim J.K., Mallet R., Stangor C., *Understanding Subtle Sexism: Detection and Use of Sexist Language*, [w:] „Sex Roles”, Vol. 51, Nr 3/4, s. 117-128, 2004 (https://www.researchgate.net/publication/227040305_Understanding_Subtle_Sexism_Detection_and_Use_of_Sexist_Language) [dostęp: 21.08.2020].

Trench M., *The Different Currents of Feminism: A Brief Resume*, 2018 (<https://www.hercampus.com/school/casper-libero/different-currents-feminism-brief-resume>) [dostęp: 20.08.2020].

UNIFEM, *The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and the Western Commonwealth of Independent States*, 2006 (<https://www.refworld.org/pdfid/46cadad40.pdf>) [dostęp: 13.03.2021].

Unmüßig B., van Barga H., *Antifeminismus – Scharnier zwischen rechtem Rand und Mitte*, 2016 (<https://www.gwi-boell.de/de/2016/09/28/antifeminismus-scharnier-zwischen-rechtem-rand-und-mitte>) [dostęp: 05.10.2020].

<https://en.wikipedia.org/wiki/Gender> [dostęp: 19.08.2020].

Ćwiczenia:

ArtActivistBarbie (konto na Twitterze) (<https://twitter.com/barbiereports?lang=de>) [dostęp: 29.09.2020].

C-Span, Rep. Alexandria Ocasio-Cortez (D-NY) Responds to Rep. Ted Yoho (R-FL), 2020 (<https://www.youtube.com/watch?v=LI4ueUtkRQ0>) [dostęp: 28.09.2020].

Exercise on Subtle Sexism (Chorwacja): Ministrica Blaženka Divjak šokirana porukama na Facebooku: 'Ubi se sama da naše ruke budu čiste' (<https://www.facebook.com/watch/?v=252544428982897>) [dostęp: 13.03.2021].

Factsheet on the gender pay gap, European Commission 2019 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf) [dostęp: 28.08.2020].

Gender specific toys: do you stereotype children? BBC, 2017 (<https://www.bbc.com/news/av/magazine-40936719>) [dostęp: 24.08.2020].

Stone Williams P., *I've lived as a man & a woman -- here's what I learned*, 2017 (<https://www.youtube.com/watch?v=lrYx7HaUIMY>) [dostęp: 21.08.2020].

The everyday sexism project (<https://everydaysexism.com/>) [dostęp: 21.08.2020].

11. LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

Bundeszentrale für politische Bildung, *Sexismus. Aus Politik und Zeitgeschichte*, 64. Jahrgang, 8/14, 2014.

Criado-Perez C., *Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men*, 2019.

Di Blasi L., *Die andere Sexismus-Debatte – Essay*, 2014 (<https://www.bpb.de/apuz/178668/die-andere-sexismus-debatte>) [dostęp: 19.08.2020].

Dolan K., *Do Women and Men Know Different Things? Measuring Gender Differences in Political Knowledge*, [w:] „The Journal of Politics”, Vol. 73, Nr 1, 2011 (https://www.researchgate.net/publication/231785226_Do_Women_and_Men_Know_Different_Things_Measuring_Gender_Differences_in_Political_Knowledge) [dostęp: 29.09.2020].

Hooks B., *Feminism is for everybody. Passionate politics*, 2000 (https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/03/bell_hooks-feminism_is_for_everybody.pdf) [dostęp: 25.08.2020].

100 Jahre Frauenwahlrecht: In diesen Ländern durften Frauen zuerst wählen, Hannoversche Allgemeine, 2019 (<https://www.haz.de/Nachrichten/Wissen/Uebersicht/100-Jahre-Frauenwahlrecht-In-diesen-Laendern-durften-Frauen-zuerst-waehlen>) [dostęp: 20.08.2020].

ReachOut: 5 seemingly harmless things that are actually sexist (<https://au.reachout.com/articles/5-seemingly-harmless-things-that-are-actually-sexist>) [dostęp: 21.08.2020].

Salam M., *What Is Toxic Masculinity?* [w:] „The New York Times”, 2019 (<https://www.ny-times.com/2019/01/22/us/toxic-masculinity.html>) [dostęp: 25.08.2020].

Polska

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (<https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.1993.017.0000078,ustawa-o-planowaniu-rodziny-ochronie-plodu-ludzkiego-i-warunkach-dopuszczalnosci-przerywania-ciazy.html>) [dostęp: 04.12.2021].

W sytuacji zagrożenia życia i zdrowia kobiety aborcja jest zgodna z prawem, (<https://www.rp.pl/ochrona-zdrowia/art19082801-mz-w-sytuacji-zagrozenia-zycia-i-zdrowia-kobiety-aborcja-jest-zgodna-z-prawem>) [dostęp: 27.11.2021].

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn./ akt K1/20 (<https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2021.027.0000175,metryka,wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-sygn-akt-k-120.html>)

Życie matki najważniejsze, (<https://www.gov.pl/web/zdrowie/zycie-i-zdrowie-matki-najwazniejsze>) [dostęp: 08.11.2021].